

"Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning" 18. juli 1950.

" S U M M U M    J U S -

S U M M A    I N J U R I A "

Av borgmästaren Erik B e n d z.

I en artikel införd på denna sida i går uttalade jag att allvarliga erinringar kan riktas mot utrensningen i Norge. Ett sådant uttalande har man inte rätt att göra utan starka skäl. Skälen är både många och starka; några skall redovisas i det följande.

Genom Høyesteretts dom den 9. aug. 1945 i den s.k. Hålandsaken fastslogs att medlemskap i Quislings parti Nasjonal Samling utgjorde landsförräderi enligt § 86 i den norska strafflagen. Detta Lagrum straffar den "som under en krig, hvori Norge deltar, eller med sådan krig för öye yder fienden bistånd i råd eller dåd eller svekker Norges eller nogen med Norge forbunden stats stridsevne". Straffet är "hefte" i minst 3 år eller "fengsel" från 3 år till livstid. Lagrummet tillkom flera decennier före sista kriget. Såväl ordalagen som den höga straffsatsen ger vid handen att lagstiftaren inte kan ha åsyftat medlemskap i ett - i och för sig - tillåtet - politisk parti. Likväl har efter Hålandprejudikatet en mängd s.k. passiva NS-medlemmar dömts till stränga straff för landsförräderi. Och detta fastän 4. av Høyesteretts mest ansedda domare bestämt uttalade sig emot en sådan lagtillämpning och åtminstone en av de 7 övriga måste anses jävig, eftersom han deltagit i utformningen av den s.k. Landssvikanordningen.

Denna författning, som utfärdades i London den 15. dec. 1944, utgår från att medlemskap i NS efter den 8 april 1940 utgjorde straffbart bistånd åt fienden enligt § 86 i strafflagen. Landssvikanordningen öppnade möjlighet att döma mildare frihetsstraff än §86. Domstolarna har därför ansett att den kan tillämpas retroaktivt. Men anordningen införde också en rad ekonomiska straff, vilka faktiskt kan drabba hårdare än ett frihetsstraff. I många fall har NS-medlemmar totalt ruinerats genom ekonomiska straff. Sådana straff drabbar dessutom i särskilt hög grad den dömdes anhöriga. Landssvikanordningen strider delvis mot västerländska rättsprinciper och leder åtminstone i vissa fall till orättfärdiga resultat. De domar som fällt med stöd av det svaga Håland-prejudikatet bör omprövas. På andra håll i världen får vi snart sagt dagligen se hur lätt det går att sätta stämpeln "landsförrädare" på politiska meningsmotståndare. Spåren förskräcka. -

- 2 -

Vad här sagts om Hålanddomen gäller även om domen (den 20. sept. 1945) mot Bjarne Knudsen, enligt vilken medlemskap i NS förklarades utgöra högforrädari enligt § 98 i strafflagen (medverkan till ändring av statsförfattningen genom olovliga medel). Prof. Skeie har framhallit att lagrummet över huvudtaget inte kan tillämpas på förhållandena under ockupationen, eftersom den norska statsförfattningen då inte var i funktion. För straffbarhet måste i varje fall förutsättas en mera positiv handling än medlemskap i ett politiskt parti.

Med stöd av § 25 i Landssvikanordningen har man ålagt NS-medlemmarna solidarisksk ersättningskyldighet för den skada som NS eller enskilda medlemmar därav orsakat landet. Det orimliga i denna bestämmelse faller genast i ögonen. Redan i juni 1945 påpekade prof. Andenæs och Castberg för Stortinget att bestämmelsen är "grundlagstridig och dessutom hastigt betänklig med hänsyn till sina sociala konsekvenser". På grund av kritiken omredigerades bestämmelsen i augusti 1945 på så sätt att hänsyn skulle tagas till vederbörandes "skuld". Men den ominösa principen kvarstod oförändrad. I mål mot generalkonsul Stephanson förklarade 8 medlemmar av Høyesterett (den 8. sept. 1945) att principen överensstämde med den norska rättens allmänna skadeståndsregler. Minoriteten (3 medlemmar) ansåg däremot att det skulle utgöra en avvikelse från gällande rättsregler att ålägga varje enskild, även passiv, partimedlem skyldighet att ersätta den skada som åsänkats genom parti-styrelsens åtgärder eller genom partiets eller dess organs rättsstridiga handlingar i övrigt - handlingar som den passive medlemmen inte i någon mån medverkat till och som medlemmen t. o. m. kan ha ogillat, om den över huvud kommit till hans kännedom!

Finns det någon svensk jurist som vill hävda att minoriteten här dömdes fel? Åtskilliga norska jurister har anslutit sig till minoritetens uppfattning. En känd advokat motståndare till NS - har uttalat bl. a.: "Om människor skulle kunna göras personligen ansvariga för skada, som de icke vållat och som dessutom icke var förutsebar, skulle rättsförhållandena bli fullständigt kaotiska". Med stöd av Stephanson-domen har en mängd norska medborgare ålagts en tyngande, ibland ruinerande skadeståndsplikt. Det uppges att ersättningarna någon gång överskridit den dömdes tillgångar. Den ifrågavarande lagstiftningen bör revideras och domarna omprövas.

Genom Landssvikanordningen infördes de nya straffarterna "rettighetstap" och "tap av almen tillit" ("forlost av rettigheter och medborgerligt förtroende"). Sådana straff kan mången gång drabba hårdare än huvudstraffet. En av den moderna strafflagstiftningens största vinnningar är just att "bistraff" av denna typ avskaffats.

-3-

De strider mot själva huvudprincipet för straffrättsskipningen, mot allt det som hos oss fått uttryck i lagarna om åttelseftergift, villkorlig dom och villkorlig frigivning etc.: att lagöverträdaren om möjligt skall återföras till et normalt samhällsliv.-

Aven principen om alles likhet inför lagen har naggets betänkligt i kanten genom rettsoppgjøret. Vid sidan av de verkligt stora förbrytarna -"torturister", angivare o.d. - är det främst NS-medlemmarna som fått bära skulden för Norges olyckor och bördan av utrensningen. Däremot har de s.k. tyskarbetarna, uppgående till minst 200.000, inte blivit åtalade. Det är här fråga om arbetare som selsattes av tyskarna med befästningsarbeten, inom ammunitionsindustrien och olika för tyskarna krigsviktiga företag o.s.v. Flertalet av dem torde ha gått i ockupationsmaktens tjänst frivilligt, bl.a. lockade av den högre betelningen. Det har med skäl frågats om inte tyskarbetarna är hänförliga till § 86 i strafflagen: de har bistått fienden, de har insett att deras verksamhet gagnat denne och de har givit hjälpen mot riklig betalning. Bakom beslutet att inte åtala tyskarbetarna torde ha legat överenskommelser mellan partierna och organisationerna på arbetsmarknaden. Det var naturligtvis klokt att inte åtala - men vart tog likheten inför lagen vägen?-

Aven i ett annat hänseende har det varit klent beställt med denna likhet. Under utrensningens första år avkunnades ett stort antal ytterst stränga domar. Men sedan har rätts- tillämpningen efter hand blivit allt mildare, inte bara i fråga om huvudstraffen utan också när det gäller bisträff som "rettighetstap" och ekonomiska vederlag. Den omständigheten att ett mildare straff i viss mån kompenseras av längre häktningstid kan möjligen åberopas som en tröst för tigerhjärten!

Utrymmet medger ej någon redogörelse för alla de beskyllningar om misshandel av fångar, använding av provokatörer etc., som framstälts från olika håll. Endast en viktig omständighet skall beröras. Men här vid rettsoppgjøret utgått ifrån att Norge befann sig i krig med Tyskland Även efter kapitulationen i Trondheim den 10. juni 1940. Samtliga norska stridskrafter förband sig därvid att nedlägga vapnen och att inte åter gripa till vapen så länge kriget varade. I Sverige befann sig vid denne tidpunkt 1:a norska divisionen i interneringsläger. Men den svenska regeringen synes den 8 juli ha beslutat häva interneringen, och den 12-13 juli skickades huvudparten av trupperna tillbaka till Norge. Vad ligger bakom dessa åtgärder? Att svenska regeringen varit i kontakt med Londonregeringen före hemsändandet torde man kunna utgå ifrån. Har dessa regeringar därvid ansett att kriget i Norge var slut? Om så varit fallet, har en av grundvalarna för rettsoppgjøret totalt raserats. Klara besked

i denna fråga är av avgörande betydelse för många norska medborgares välfärd. -

Till sist: personligen avskyr jag nazismen lika starkt som jag beundrar norrmännens kamp för frihet och rätt. Men man måste försöka skilja mellan detta och detta. Jag har fått den bestämda övertygelsen att utrensningen i Norge grundats på en olycklig lagstiftning och delvis lett till rent orättfärdiga resultat. Det förefaller som om summum jus även här blivit summa injuria. Det är då en plikt att säga detta - för de dömdas skull och för Norges.